

movládne organizácie a samosprávy, ktoré dosiahli mimoriadne výsledky v činnostiach podľa uvedených kategórií. Termínom zaslania prihlášok do Štrasburgu je máj 2000. Rovnako ako pri predchádzajúcich projektoch sa očakáva selekcia na národnej úrovni s tým, že každý štát vyberie najlepší projekt mimovládnej organizácie a samosprávy. Záujemcom môžeme poskytnúť informácie o tom, čo má prihláška obsahovať, nájdete ich aj na internetových stránkach Rady Európy.

V národnom programe kampane sa za oblasť "prírodného dedičstva" o zaradenie medzi medzinárodné podujatia uchádzajú 4 podujatia – 6. ročník Envirofilmu (máj 2000), 8. trienále súťažnej výstavy plagátov s problematikou ochrany prírody a životného prostredia Ekoplagát '99 (november 1999), Kultúrne krajiny: hmotná realita alebo výtvor spoločnosti? (5. medzinárodná konferencia z cyklu Kultúra a životné prostredie) a Prírodné bohatstvo a kultúrne dedičstvo (cyklus odborných seminárov v regiónoch Slovenska).

Záujemcovia môžu stále zasielať svoje návrhy a prihlášky, a preto aj čitateľov Životného prostredia pozývame k účasti na kampani Rady Európy.

Bližšie informácie možno získať na internetovej stránke Rady Európy ([www: culture.coe.fr](http://www.culture.coe.fr)), je tam kalendár podujatí, zoznam projektov, zoznam národných výborov na prípravu kampane; logo a slogan kampane; dostanete sa na ňu aj cez internetovú stránku Informačného a dokumentačného strediska Rady Európy pre ochranu prírody NATUROPA (www.nature.coe.int). Na stredisko NATUROPA sa môžete obrátiť faxom 00333 88 41 27 15, telefonicky 41 22 64 alebo písomne – NATUROPA, Council of Europe, 670 75 Strasbourg – Cedex, France.

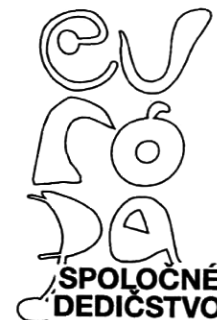
Na internetovej stránke Ministerstva kultúry SR www.snm.sk/esd možno nájsť najmä základné

údaje o kampani, zoznam členov Výboru pre kampani a iných organizácií, program hlavných podujatí, zoznam medzinárodných podujatí Rady Európy, podrobný zoznam podujatí, ktorý je zverejňovaný podľa aktuálnych mesiacov a pod. Najaktuálnejšie informácie poskytnie Ing. arch. Jaroslav Liptay, tajomník Výboru pre kampani Európa, spoločné dedičstvo (vedúci oddelenia pamiatkového fondu Ministerstva kultúry SR, Dobrovičova 12, 813 31 Bratislava, tel. 07 5926 6468, fax 5926 6475).

Na odbore ochrany prírody a krajiny MŽP SR poskytnie informácie Zuzana Juríková, tel. 5956 2211,

fax: 5956 2031, e-mail: jurickova.zuzana@flora.lifeenv.gov.k

Jana Zacharová
Jaroslav Liptay

O vývoji kultúrnej krajiny na Slovensku

V rámci akcie Rakúsko-Slovensko sa uskutočnil v dňoch 16.–20. mája 1999 v poradí už druhý bilaterálny seminár **O vývoji kultúrnej krajiny**, tentoraz na Slovensku (o prvom sme písali v čísle 5/1998). Je pokračovaním spolupráce krajinných ekologov, ktorí sa v rámci štúdia krajiny zaoberajú aj jej kultúrnohistorickými a priestorovými aspektmi. Projekt spolupráce rakúskych a slovenských odborníkov otvoril minuloročný bilaterálny seminár, zameraný na vývoj kultúrnej krajiny v oblasti východného Rakúska (v rámci riešenia štyroch výskumných projektov venovaných genéze kultúrnej krajiny, ochrane a manažmentu rozptýlenej zelene, reintrodukcii medveďa hnedého a revitalizácii háld v ťažobných oblastiach východných Álp). Odborné semináre boli zorganizované v rámci spolupráce Ústavu krajinnej ekológie SAV, Oddelenia vegetačnej ekológie a Videnskej univerzity, Oddelenia výskumu a ochrany prírody. Ich cieľom bola výmena skúseností, ve-

decká diskusia zameraná na porovnanie podobných projektov a metodického spracovania modelových území, ako aj príprava spolupráce krajinných ekologov v karpatskom regióne. V rámci druhého bilaterálneho seminára sa účastníci oboznámili s kultúrnou krajinou Slovenských Karpát. Pracovníci ÚKE SAV predstavili rakúskym kolegom ukážky výskumu a manažmentu prírodnej a historickej sídelnej krajiny v Nitrianskom, Banskobystrickom, Podtatranskom a Spišsko-Gemerskom regióne. Vidiecka krajina horských oblastí Slovenska bola vytvorená hlavne v procese dosídľovania Slovenska početnými vlnami kolonizácií v 13.–18. storočí. Úrodnejšie oblasti nížin a širších kotlín boli už vtedy pomerne intenzívne poľnohospodársky využívané, so sieťou dedín a miest, ktoré boli centrom rozvoja obchodu a remesiel, neskôr priemyslu. Aj horské oblasti, bohaté na ložiská zlata a medi, znamenávali už v tom období vrchol svojho rozvoja.

Nitriansky región patrí k historicky najstarším osídleným oblastiam Slovenska. Bol politickým a kultúrnym centrom prvého slovenského štátu – Veľkej Moravy. Na styčnej zóne intenzívne antropicky pozmenenej kultúrnej krajiny nitrianskej pahorkatiny a relatívne prírodnej krajiny Tribeča leží oblasť Zobora. Odborníci z Viedenskej univerzity sa tu oboznámili s NPR Zoborská lesostep – lesostepnou formáciou s prvkami vzácnnej teplomilnej a suchomilnej flóry a fauny. Historické osídlenie tejto lokality dokumentujú zachované stavebno-architektonické prvky z obdobia raného kresťanstva.

Banskobystrický región je príkladom stredovekého banského osídlenia. Mesto Banská Bystrica v 15.–16. storočí zaznamenalo najväčší stavebný a kultúrny rozvoj práve vďaka hutníctvu spracúvajúcemu meď. Účastníci seminára navštívili aj obec Špania dolina, ktorá bola centrom ťažby medi. Obec má zachovanú banícku a ľudovú architektúru z obdobia najväčšieho rozmachu baníctva pred 500 až 600 rokmi. Ťažba medi však siaha až do počiatkov mladšej doby bronzovej. Okolité krajina je z veľkej časti zalesnená, miestami však doteraz nesie známky historickej intenzívnej antropologickej premeny. Zaujímavosťou je napríklad veľká kamenná halda nad obcou, ktorá ostala zrejme v dôsledku extrémne pomalej sukcesie vegetácie takmer v rovnakej podobe, ako ju zachytila dobová kresba sídla z r. 1764. Banská činnosť mala významný nepriamy vplyv na krajinu v podobe druhotného osídľovania a odlesňovania vyšších horských polôh v okolí. Napr. v oblasti horského prechodu Donovaly v 17. storočí osídlili krajinu uhliari a mistríci, ktorí kľúčovali lesy a spracúvali drevo na výstupy štôlní do baní a na drevené uhlie, používané ako palivo v hutiach.

V Liptovskom a Zamagurskom regióne boli prezentované histo-

ricky zachované štruktúry poľnohospodárskej krajiny a vidieckych sídel na príkladoch obcí Liptovská Teplička, Osturňa a Malá Franková.

Liptovská Teplička – vrchárska dedina goralského pôvodu – leží na úpätí Kráľovej hole na juhovýchodnom okraji Liptovského regiónu. Krajina v okolí Liptovskej Tepličky je charakteristická rozsiahlou štruktúrou úzkopásových polí s terasami a nízkymi kamennými valmi. Odborníci z ÚKE SAV tu prezentovali výsledky v súčasnosti uskutočňovaného výskumu vplyvu historickej sídelnej činnosti človeka a prírodných podmienok na druhotnú krajinnú štruktúru a výskumu antropogénne podmienenej biodiverzity v tradične obhospodarovaných horských oblastiach. Toto územie bolo jedným z modelových území projektu “Prírodné podmienky a kultúra využitia krajiny” spracovaného pre nadáciu UNESCO-Chair for ecological awareness.

Ďalšou oblasťou, ktorú účastníci seminára navštívili, bolo **Zamagurie**. Pre tento región spracoval Ústav krajinnejekológie SAV r. 1989 štúdiu “Ekologické predpoklady optimálneho využitia Zamaguria-Ždiaru”, ktorá vyústila do návrhov priestoro-

vej optimalizácie vybraných socioekonomických činností so zameraním na poľnohospodárstvo a cestovný ruch. Čiastkové výsledky výskumu, ako aj výskumu vývoja druhotnej krajinnej štruktúry, boli prezentované v katastroch obcí Malá Franková a Osturňa. Obce ležia v koncových údoliach severnej časti pohoria Spišská Magura. Najmä pre nepriaznivé pôdno-klimatické podmienky a zlú dostupnosť do ekonomických centier regiónu sa tu neuskutočnilo tzv. sceľovanie pozemkov v rámci kolektivizácie. Spomalený vývoj obcí sa odrazil v značnom zachovaní pôvodnej architektúry domov, ako aj pozemkového členenia poľnohospodárskej krajiny. Sedem km dlhá obec Osturňa bola vyhlásená za rezerváciu ľudovej architektúry, najväčšiu na Slovensku. Obce boli založené v 15. a 16. storočí, v období dosídľovania regiónu tzv. lazovou kolonizáciou. Obyvatelia sa živili ovčiarstvom, dobytkárstvom, poľnohospodárstvom a drevorubačstvom. Odlišná intenzita rozvoja oboch obcí je hlavnou príčinou odlišnej štruktúry členenia poľnohospodárskej krajiny. Osturňa bola v predvojnovom období najvýznamnejším stredis-

Malá Franková – obec ležiaca v severnej časti pohoria Spišská Magura

Výhľad zo Spišského hradu

kom ovčiarstva na Zamagurí. Jej intenzívnejší rozvoj sa odrazil na tvorbe hustej pásovej štruktúry pozemkov. Malá Franková sa rozvíjala pomalšie a širšie pásy pozemkov boli vhodné aj na orbu po vrstevnici. Členením pásov pozemkov po vrstevnici sa vytvorila bloková štruktúra pozemkov. V období socializmu v obciach neboli JRD, preto boli na pokraji záujmu štátu. Neskôr sa v dôsledku centralizácie štátnej správy obce zlučovali a riadene zanikali (v dôsledku stavebnej uzávery, zrušenia vybavenosti, zastavenia výstavby infraštruktúry a pod.). Obe obce pre nedostatok pracovných príležitostí v bližšom okolí zaznamenávajú dodnes silný úpadok.

Vhodným impulzom ďalšieho rozvoja pri súčasnom zachovaní hodnôt jedinečného krajinného obrazu môže byť pre nás príklad rakúskeho sídel. V podobných podmienkach sa rozvíjajú vďaka cestovnému ruchu, ktorý pri usmernenom urbanizačnom rozvoji využíva a udržiava prírodné a kultúrnohistorické hodnoty horskej kultúrnej krajiny.

Ďalšou zastávkou účastníkov seminára bol **Národný park Slovenský raj**. Územie v oblasti Slovenského rudohoria, mimoriadne bohaté na prírodné hodnoty s typickými fenoménmi náhorných planín, hlbokých tiesňav, roklín a vodopádov, bolo vyhlásené za CHKO r. 1964. V r. 1988 bolo prekategorizované na národný park. Na Správe NP Slovenský raj si návštevníci vypočuli prednášku o problémoch manažmentu tohto národného parku v podmienkach súčasného právneho štatútu, ako aj o praktickej stratégii ochrany vybraných ohrozených druhov fauny.

Bohatý program pokračoval prehliadkou kultúrnohistorických a prírodných fenoménov krajiny Pieninského národného parku – Červeného kláštora, prielomu Dunajca a centra Spiša.

Spiš je významný najmä z hľadiska koncentrácie historických urbanizačných štruktúr z rôznych období. Kultúrnu krajinu tejto oblasti historicky významne ovplyvnil príchod nemeckých kolonistov v 13. storočí, ktorý formoval typickú gotickú a renesančnú urbanitu spišských miest. Účastníci exkurzie navštívili klenot spišských miest – Levoču – a výnimočný urbanisticko-krajinársky komplex Spišský hrad a okolie, zapísaný v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Malebný krajinný obraz okolia Spišského hradu je formovaný podloží travertínových kôp, z ktorých najstaršiu a najmohutnejšiu skupinu tvorí komplex Dreveník, Ostrá hora a Spišský hradný vrch. Na tento geologický substrát, často s výskytom krasových fenoménov, sa viažu vzácne rastlinné spoločenstvá. Účastníci seminára navštívili jednu z travertínových kôp s výskytom minerálnych prameňov – Národnú prírodnú rezerváciu Sivá Brada, kde na lúkach, napájaných stekajúcou minerálnou vodou, vznikli pozoruhodné haloftné spoločenstvá.

Seminár ukončila prehliadka osady Vlkolíneč, zapísanej v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO, ktorá reprezentuje dedinské stredoveké sídlo s drevenou architektúrou horských a podhorských oblastí. Jeho hodnotu umocňuje situovanie do efektívneho rámca zachovanej historickej poľnohospodárskej krajiny s typickými lineárnymi štruktúrami krovitých medzí a terasových úzkopásových poľí.

Dagmar Štefunková

Hranica súše a mora

Morský breh. Edícia Larousse – Život v prírode. Vydavateľstvo Slovart Bratislava, 1997. Farebné fotografie, obrázky, schémy. 168 strán. Odporúčaná cena 349 Sk.

Deviaty zväzok edície Larousse prináša pohľady na jeden z najdynamickejších biotopov na rozhraní medzi suchou zemou a morskou vodou. Sú to živočíchy, ktoré sú pri svojich životných prejavoch, či už je to zabezpečovanie potravy, rozmnožovanie, výchova mláďat alebo životné prostredie, viazané na suchú zem, vodu a vzduch. Zväčša je to viazanosť na všetky tri živly (vtáky ako kormorán, alka, sula alebo orliak), či na dva hlavné z nich, čo je charakteristické pre väčšinu suchozemských živočíchov (korytnačku, tuleňa alebo kraba). Prípadne sa viažu na prevažne príbrežné zóny morí (hviezdovce).

Najmä posledná skupina – hviezdovce – je veľmi atraktívna svojimi rôznorodými tvarmi a farebnou diverzitou jednotlivých druhov. Sú jednou z najstarších foriem života na Zemi. Niektoré druhy sú hrozbou pre koralové pásma a pre lastúrniky, ktoré predstavujú ich potravinovú základňu. Väčšina druhov sa však živí rôznorodou potravou, od rastlín, rozkladajúcich sa organických látok cez zdochliny, mäkkýše a i.

O niečo mladšou skupinou než hviezdovce sú kraby, z ktorých sa mnohé druhy presťahovali z vodného